

TOVARLARNI YETKAZIB BERISHDA TAQSIMOT LOGISTIKASINING O'RNI

Hoshimov Qurbonali Foziljon o'g'li

Andijon Mashinasozlik Instituti

Transport logistikasi yo'nalishi 4-kurs 102-21-guruh talabasi

Muxammadaliyev Qodirjon Iqboljon o'g'li

Andijon Mashinasozlik Instituti

Transport logistikasi yo'nalishi 4-kurs 102-21-guruh talabasi

Usmonov Abdushukur Roxatali o'g'li

Andijon Mashinasozlik Instituti

Transport logistikasi yo'nalishi 4-kurs 102-21-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada taqsimot logistikasi bu iste'molchining talab va manfaatlariga muvofiq tayyor mahsulotni is'temolchigacha yetkazish jarayonidagi tashish, omborga qo'yish va boshqa moddiy va nomoddiy operatsiyalarni rejalashtirish, nazorat qilish va boshqarish to'g'risidagi bilimlar majmuidir. Shu bilan birga ushbu axborotni uzatish, saqlash va qayta ishlash hamda tovarlarni yetkazib berish taqsimot logistikasiga kiradi.

Kalit so'zlar: Tovar, lagistik taqsimot, taqsimot, chakana savdo, mikro, makro, ulgurji, savdo, bozor, ombor, tayyor mahsulot, qadoqlash, jo'natish.

Kirish. Taqsimot logistikasining o'rganish ob'ekti yetkazib beruvchidan iste'molchigacha bo'lgan harakat bosqichidagi moddiy oqimlardir. Moddiy oqim taqsimoti anchadan buyon faoliyatining ahamiyatli tomoni bo'lib kelmoqda edi, ammo nisbatan yaqindagina u eng muxim funksiyalardan biri mavqeyiga ega bo'ldi. Taqsimot logistikasi tushunchasi uning lug'aviy ma'nosi – biror-bir narsani

kimlargadir (nimalargadir) bo‘lib berish, unda har biriga o‘ziga tegishli qismi taqdim etilishi tushuniladi.

Iqtisodiyotdagi taqsimot – bu ishlab chiqarish jarayonining bir bosqichidir, oldin moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish, keyin esa taqsimlash, ya'ni yaratilgan mahsulotdagi har bir ishlab chiqaruvchining ulushini aniqlash, lozim. Bunda ushbu ishlab chiqarilgan mahsulotga bo‘lgan egalik xuquqi taqsimlanadi. Mahsulotlarning o‘zi esa, masalan ombordagi sabzavotlar, ishlab chiqarish jarayoni ishtirokchilari orasida taqsimlanmaydi.[1-2] Logistikada taqsimot deganda ushbu jarayonning buyumlashgan, seziladigan bir ma'nosi tushuniladi. Egalik xuquqlari taqsimoti bilan bog‘liq qonuniyatlar ham e'tiborga olinadi, ammo ular tekshirish va optimallashtirishning asosiy predmeti hisoblanmaydi. Taqsimot logistikasida o‘rganiladigan asosiy predmet – mavjud materiallar zaxirasining jismoniy taqsimot jarayonini ratsionallashtirishdir. Mahsulotni qanday qadoqlash lozim, qaysi yo‘nalish bo‘yicha jo‘natish kerak, omborlar tarmog‘i kerakmi (kerak bo‘lsa, qanday?), qanday vositachilar kerak – aynan shu masalalarni taqsimot logistikasi yechishi lozim bo‘ladi. Logistika moddiy oqimlarning to‘liq boshqaruvini o‘rganadi va amalga oshiradi, shuning uchun ham barcha bosqichlarda taqsimot masalalarini yechish, ya'ni nimanidir kimlargadir bo‘lib berish zarur bo‘ladi:

-tovarlar xarid qilinganda yetkazib beruvchilar orasida buyurtmalar taqsimlanadi;

-yuklar korxonaga kelib tushgandan so‘ng, ular saqlash joylari bo‘yicha taqsimlanadi;

- ishlab chiqarishning har xil bo‘limlari o‘rtasida moddiy zaxiralar taqsimlanadi;

-savdo jarayonida moddiy oqimlar taqsimlanadi va hokazo.[2-5]

Taqsimot logistikasi chegaralarini belgilab olish uchun ma'lumki u uchta bosqichdan iborat. Ishlab chiqarish vositalarini xarid qilish bosqichidagi moddiy oqimlar xarid logistikasining o'rganish va boshqarish ob'ekti bo'lsalar, ishlab chiqarish bosqichidagi moddiy oqimlar- ishlab chiqarish logistikasi ob'ekti hisoblanadi. Tayyor mahsulotlarning taqsimoti va realizatsiyasi bosqichidagi moddiy oqimlar esa - taqsimot logistikasining ob'ekti bo'ladilar. Kapital ishlab chiqarish jarayoni va logistikaning funksional sohalari Taqsimot logistikasi bu iste'molchining talab va manfaatlariga muvofiq tayyor mahsulotni ungacha yetkazish jarayonidagi tashish, omborga qo'yish va boshqa moddiy va nomoddiy operatsiyalarni rejalashtirish, nazorat qilish va boshqarish to'g'risidagi bilimlar majmuidir. Shu bilan birga ushbu axborotni uzatish, saqlash va qayta ishlash ham taqsimot logistikasi doirasiga kiradi.[3-4]

Taqsimot logistikasi quyidagi tamoyillarga asoslangan:

- moddiy va axborot oqimlarini boshqarish jarayonini marketing maqsadlari va vazifalariga bo'ysunishi;
- taqsimot jarayonining ishlab chiqarish va xarid jarayonlari bilan tizimli o'zaro aloqasi (moddiy oqimlarni boshqarish nuqtai-nazaridan);
- taqsimot ichidagi barcha funksiyalarning tizimli o'zaro aloqasi.

Taqsimot logistikasining ta'rifi quyidagicha ifodalanadi: taqsimot logistikasi – bu xar xil ulgurji xaridorlar o'rtasidagi, ya'ni ulgurji savdo jarayonida amalga oshiriladigan, o'zaro aloqador funksiyalar majmuasidir. Chakana savdo jarayoni, odatda, logistikada tadqiqot etilmaydi. Bu jarayon samaradorligi, logistika doirasidan tashqaridagi omillarga bog'liq, masalan iste'molchilar psixologiyasini bilishga, savdo zalini bezash mahoratiga, reklamani tashkil etishga va boshqalarga. Chakana savdo jarayonida moddiy oqimlarning ratsional tashkil etilishi albatta zarur, ammo uning ahamiyati moddiy oqim harakatining oldingi

bosqichlaridagiga nisbatan ancha kam. Shuni ham aytish lozimki yuqorida aytilganlarning barchasi butun chakana savdo jarayoniga emas, (u o'z ichiga ulgurji xarid va chakana savdolari ni oladi), balki faqatgina chakana savdoga, ya'ni iste'molchilarga xizmat ko'rsatishga, tegishli.[5-7] Taqsimot logistikasining o'rganish ob'ekti – yetkazib beruvchidan iste'molchigacha bo'lgan harakat bosqichidagi moddiy oqimlardir. Moddiy oqim taqsimoti anchadan buyon faoliyatining ahamiyatli tomoni bo'lib kelmoqda edi, ammo nisbatan yaqindagina u eng muxim funksiyalardan biri mavqeiga ega bo'ldi. Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega davlatlarda 50-60chi yillargacha taqsimot tizimlari hеч qanday boshqaruvsiz rivojlanib keldi. Taqsimot kanallarini tanlash, tovarlarni qadoqlash, ularni tashish va iste'molchiga yetkazishga tayyorlash, ishlab chiqarish va materiallarni xarid qilish masalalari bir-biri bilan o'zaro aloqada yechilar edi. Birgalikda taqsimot funksiyasini tashkil etuvchi ayrim kichikroq funksiyalar, mustaqil funksiyalar sifatida ta'riflanar edi. 60-70chi yillarning boshlaridagina, ishlab chiqilgan mahsulot taqsimotiga doir barcha funksiyalarni yagona boshqarish funksiyasiga birlashtirish samaradorligini oshirishga olib kelishini angladilar. Buning natijasida taqsimot funksiyalari korxona va tashkilotlarning funksional boshqaruvi tuzilmasiga kiritildi. Savdodagi taqsimotning har xil funksiyalari integratsiyasiga, do'konlarni ta'minlovchi maxsus tuzilmalarni bo'linishi va rivojlanishi misol bo'lishi mumkin. Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda, 70-chi yillarda, bunday taqsimot tuzilmalarini yirik chakana savdo tashkilotlari barpo etib, ularni rivojlantirishga kirishdilar. Taqsimot markazlarining samaradorligiga tovarlarning yirik partiyalarini olish munosabati bilan beriladigan chegirmalar hisobiga, yetkazib berish samaradorligi hisobiga, hamda bir taqsimot markazida xizmatlardan foydalanuvchi do'konlar zaxirasi to'planishi hisobiga erishiladi. [6-7]

Taqsimot logistikasining vazifalari Taqsimot logistikasi, yetkazib beruvchi – iste'molchi munosabatlarida moddiy oqimni boshqarish bo'yicha barcha vazifalar

majmuini o'z ichiga oladi. Bunda tayyor mahsulotni iste'molchigacha harakati jarayonida yechiladigan moddiy oqimlar boshqaruvi vazifalari asosiy o'rinni egallaydi. Taqsimot logistikasi vazifalarini yechish jarayonida quyidagi savollarga javob topish lozim:

- qaysi kanal bo'yicha mahsulotni iste'molchiga yetkazish;

- mahsulotni qanday qadoqlash;

- logistikaga omborlar tarmog'i kerakmi, agarda kerak bo'lsa, qanday, qancha va qaerda;

- xizmat ko'rsatishning qaysi darajasini ta'minlash, va boshqa qator masalalar.

Mikro va makro darajadagi logistik taqsimot vazifalari tarkibi har xil.

Korxona darajasida, ya'ni mikro darajada logistika quyidagi vazifalarni o'z oldiga qo'yadi:

- realizatsiya jarayonini rejalashtirish;

- buyurtma qabul qilishni va qayta ishlashni tashkil etish;

- qadoq turini tanlash, butlash haqida qaror qabul qilish, va yuklashdan oldingi boshqa operatsiyalar bajarilishini ta'minlash;

- mahsulot yuklashni tashkil etish;

- yetkazib berishni tashkil etish va tashishni nazorat qilish;

- realizatsiyadan keyingi xizmat ko'rsatishni tashkil etish.

Makro darajadagi logistika vazifalari quyidagilar:

- moddiy oqimni taqsimlash chizmasini tanlash;

-xizmat ko'rsatiladigan hududdagi taqsimot markazlarning (omborlarning) optimal miqdorini aniqlash;

-xizmat ko'rsatiladigan hududda taqsimot markazi (ombor) joylashuvining optimal joyini aniqlash, hamda moddiy oqimni tuman, viloyat, mamlakat hududidan o'tish jarayonining boshqaruvi bilan bog'liq boshqa qator vazifalar.[8]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda savdodagi taqsimotning har xil funksiyalari integratsiyasiga, do'konlarni ta'minlovchi maxsus tuzilmalarni bo'linishi va rivojlanishi misol bo'lishi mumkin. Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda, bir necha yillarda buyon, bunday taqsimot tuzilmalarini yirik chakana savdo tashkilotlari barpo etib, ularni rivojlantirishga kirishdilar. Taqsimot markazlarining samaradorligiga tovarlarning yirik partiyalarini olish munosabati bilan beriladigan chegirmalar hisobiga, tovarlarni yetkazib berish samaradorligi hisobiga, hamda bir taqsimot markazida xizmatlardan foydalanuvchi do'konlar zaxirasi to'planishi hisobiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati.

1. Gadjinskiy A.M. "Logistika" M 2003 – 407s.
2. Gadjinskiy A.M. Praktikum po logistike. M.: IVS «Marketing», 2001
3. Mirotin L.B., Sergeev V.I. Osnovo' logistiki. Uchebnoe posobie. Moskva, "Infra-M", 1999 g.
4. Nerush Yu.M. Logistika. Uchebnik dlya vuzov.-3-ye izd., pererab. i dop.- M.: YuNITI-Dana, 2003
5. Nerush Yu.M. "Kommercheskaya logistika" M "Banki i birji" Izdatelskoe obedinenie "YuNITI" 1997.-240 s.: il

6. Sarkisov S.V. Upravlenie logistikoy. Uchebnoe posobie. Moskva ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez» 2001.
7. Samatov G'.A. Yo.K.Qorieva. B.Payziev. Raqobat muhitida xalqaro transport tizimi faoliyatining logistik ishonchligi. Toshkent 2003
8. Chudakov A.D. Logistika. Uchebnik. M.: OOO «Izdatelstvo RDL», 2001